

Η απόφαση του Αρείου Πάγου 430/2005 για τους καταχρηστικούς όρους συμβάσεων στεγαστικών δανείων

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΜΟΥΡΓΕΛΑ
Νομικού Συμβούλου ΕΕΤ

Στις αρχές Μαρτίου δημοσιεύτηκε η απόφαση του Αρείου Πάγου (ΑΠ) 430/2005, αντικείμενο της οποίας ήταν η κρίση ως καταχρηστικών ή μη όρων σύμβασης στεγαστικού δανείου. Για την απόφαση αυτή πολλά γράφτηκαν στον ημερήσιο τύπο, σε μεγάλο όμως βαθμό αποσπασματικά και όχι ορθά. Έχοντας υπόψη τη σπουδαιότητα της εν λόγω απόφασης για τις σχέσεις των τραπεζών με τους πελάτες τους, θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε και να ερμηνεύσουμε την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου κατά τον πλέον αντικειμενικό τρόπο, χρησιμοποιώντας αυτούσια αποσπάσματά της.

Ο έλεγχος της καταχρηστικότητας των Γενικών Όρων Συναλλαγών

Σε έλεγχο της καταχρηστικότητας, κατά το άρθρο 2 του Ν. 2251/94 για την προστασία των καταναλωτών, υπόκεινται οι Γενικοί Όροι Συναλλαγών (ΓΟΣ), δηλαδή οι όροι που έχουν διατυπωθεί από το πιστωτικό ίδρυμα πριν και ανεξάρτητα από την κατάρτιση της κάθε επιμέρους σύμβασης και απευθύνονται σε απροσδιόριστο αριθμό μελλοντικών συμβάσεων, των οποίων η κατ' ιδίαν διαπραγμάτευση είναι πρακτικά αδύνατη.

Αυτό δεν σημαίνει ότι όλοι οι συμβατικοί όροι τραπεζικών προϊόντων και υπηρεσιών που απευθύνονται σε απροσδιόριστο αριθμό πελατών είναι ΓΟΣ. Μία σύμβαση τραπεζικού προϊόντος μπορεί να συντίθεται από προδιατυπωμένους όρους και από όρους που είναι αποτέλεσμα συνεννόησης με τον κάθε πελάτη και αφορούν μόνο στον ίδιο. Στην περίπτωση αυτή ο έλεγχος της καταχρηστικότητας κατά το Ν. 2251/94 αφορά μόνο στο προδιατυπωμένο τμήμα της σύμβασης.

Κατόπιν αυτών, αν κάποιος ΓΟΣ περιλαμβάνεται στον κατάλογο των καταχρηστικών όρων της παρ. 7 του άρθρου 2 του Ν. 2251/94 είναι χωρίς άλλο καταχρηστικός. Τέτοιοι είναι π.χ.:

- ΓΟΣ που επιφυλάσσουν στον προμηθευτή το δικαίωμα να τροποποιήσει ή λύσει τη σύμβαση χωρίς ορισμένο ειδικό και σπουδαίο λόγο ή να καταγγείλει σύμβαση αόριστης διάρκειας χωρίς εύλογη προθεσμία,
- ΓΟΣ που αφήνουν το τίμημα αόριστο και δεν συνδέουν τον προσδιορισμό του με κριτήρια ειδικά καθορισμένα στη σύμβαση και εύλογα για τον καταναλωτή,
- ΓΟΣ που εμποδίζουν τον καταναλωτή να υπαναχωρήσει από τη σύμβαση σε περίπτωση αύξησης του τιμήματος και μάλιστα υπερβολικής.

Αν όμως δεν τίθεται θέμα ευθείας εφαρμογής του προαναφερθέντος καταλόγου, η τυχόν καταχρηστικότητα κρίνεται κατά περίπτωση με βάση:

- α) το βαθμό της διατάραξης της ισορροπίας των συμφερόντων του πελάτη-καταναλωτή, για τον προσδιορισμό των οποίων λαμβάνονται υπόψη οι καθοδηγητικού χαρακτήρα διατάξεις του ενδοτικού δικαίου που ισχύουν στη συγκεκριμένη περίπτωση, και
- β) το βαθμό διαφάνειας του όρου.

Σύμφωνα λοιπόν με τον ΑΠ, για να κριθεί ένας ΓΟΣ ως καταχρηστικός πρέπει να προκαλεί διατάραξη των συμφερόντων του

καταναλωτή ουσιώδη και «*ιδιαίτερα σημαντική σύμφωνα με τις αρχές της καλής πίστης*». Για να σταθμιστεί δε το ουσιώδες και σημαντικό «*λαμβάνονται υπόψη τα συμφέροντα των συμβαλλομένων, στη συγκεκριμένη σύμβαση, μερών και εξετάζεται ποιο είναι το συμφέρον της Τράπεζας προμηθευτή για διατήρηση του όρου που ελέγχεται και ποιο είναι εκείνο του καταναλωτή για κατάργησή του. Δηλαδή ερευνάται ποιες συνέπειες θα έχει η διατήρηση ή κατάργηση του όρου για κάθε πλευρά, πώς θα μπορούσε κάθε μέρος να εμποδίσει την επέλευση του κινδύνου, που θέλει να αποτρέψει ο συγκεκριμένος γενικός όρος, και πώς μπορεί κάθε μέρος να προστατευθεί από τις συνέπειες της επέλευσης του κινδύνου με δικές του ενέργειες*».

Ένας ΓΟΣ εξάλλου πληροί την προϋπόθεση της διαφάνειας όταν είναι διατυπωμένος κατά τρόπο ορισμένο, ορθό και σαφή. Στη σχολιαζόμενη απόφαση δεν τέθηκαν τα κριτήρια για το «ορισμένο» και «σαφές». Παρά ταύτα πρέπει να θεωρείται βέβαιο ότι κριτήριο συνεχίζει να αποτελεί «*το ενδιάμεσο πρότυπο του συνήθως απρόσεκτου μεν ως προς την ενημέρωσή του, αλλά διαθέτοντας τη μέση αντίληψη κατά το σχηματισμό της δικαιοπρακτικής του απόφασης, καταναλωτή του συγκεκριμένου είδους αγαθών ή υπηρεσιών*»¹. Σε κάθε περίπτωση πάντως πρέπει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με τη μέχρι τώρα σχετική νομολογία, όταν ένας ΓΟΣ είναι αδιαφανής, κρίνεται και καταχρηστικός, ενώ αν είναι διαφανής, είναι ερευνητέο αν είναι καταχρηστικός.

¹ ΑΠ 1219/2001: ΝΟΒ 2002, σελ. 354 επ.

Ο κατά τα παραπάνω έλεγχος της καταχρηστικότητας ΓΟΣ μπορεί να προκληθεί από συλλογική αγωγή ένωσης καταναλωτών, που πληροί τις προϋποθέσεις του νόμου². Όμως, σύμφωνα με τον ΑΠ, οι δυνατότητες των ενώσεων καταναλωτών δεν περιορίζονται μόνο σε αυτό, αλλά μπορούν να εγείρουν συλλογική αγωγή³ και για «κάθε παράνομη συμπεριφορά του προμηθευτή ακόμη και πριν αυτή εκδηλωθεί».

Ο ΑΠ στο σημείο αυτό χρησιμοποίησε την ακριβή διατύπωση του νόμου⁴. Όμως, στην ίδια διάταξη το εύρος της παράνομης συμπεριφοράς που μπορεί να ελεγχθεί με πρωτοβουλία ένωσης καταναλωτών περιορίζεται με την ενδεικτική απαρίθμηση παράνομων συμπεριφορών, που μεταξύ άλλων είναι: οι απαγορευμένες πωλήσεις εκτός καταστήματος ή από απόσταση, η παράβαση υποχρεώσεων μετά την πώληση, η διάθεση ελαττωματικών ή επικίνδυνων προϊόντων, η παραπλανητική διαφήμιση. Καθίσταται συνεπώς σαφές από το νόμο ότι η έγερση συλλογικής αγωγής από ένωση καταναλωτών μπορεί να αφορά και παράβαση κανόνα δικαίου από τον προμηθευτή. Όχι όμως κάθε κανόνα δικαίου αδιακρίτως, αλλά αυτών που έχουν τεθεί για την προστασία των καταναλωτών.

Τον εκ του νόμου αυτού περιορισμό παρέλειψε ο ΑΠ και το μόνο που θυμίζει στο συγκεκριμένο σημείο της απόφασης ότι το θέμα είναι η προστασία του καταναλωτή είναι ο προσδιορισμός του υποκειμένου της πα-

ράνομης συμπεριφοράς, που είναι ο προμηθευτής, ο οποίος προφανώς ενεργεί ή παραλείπει παρά το νόμο με αυτή του την ιδιότητα.

Τυχόν διαφορετική ερμηνεία της σχολιαζόμενης απόφασης δεν θα έβρισκε έρεισμα στο νόμο και θα οδηγούσε σε αδικαιολόγητη διεύρυνση των δυνατοτήτων των ενώσεων καταναλωτών που θα υπερέβαιναν κατά πολύ τους κατά το καταστατικό σκοπούς τους.

Χρονική βάση υπολογισμού του τόκου

Ο συμβατικός όρος που κρίθηκε αναφορικά με τη χρονική βάση υπολογισμού των τόκων προέβλεπε ότι οι τόκοι υπολογίζονται με βάση έτος 360 ημερών.

Τον όρο αυτό το Εφετείο (που προηγήθηκε του ΑΠ) έκρινε μη καταχρηστικό, γιατί αφενός τον θεώρησε διαφανή και αφετέρου δέχθηκε ότι δεν αποδείχθηκε πρόσθετη εξ αυτού επιβάρυνση των καταναλωτών.

Αντίθετα ο ΑΠ αποφάσισε ότι πρόκειται για καταχρηστικό όρο γιατί «με το να υπολογίζεται το επιτόκιο σε έτος 360 ημερών, ο καταναλωτής δεν πληροφορείται το (πραγματικό) ετήσιο επιτόκιο, όπως αυτό θα έπρεπε να προσδιορίζεται σύμφωνα και με τη διάταξη του άρθρου 243 παρ. 3 ΑΚ⁵. Η αναιρεσίβλητη διασπά με τον εν λόγω

² Πρέπει να έχει τουλάχιστον 500 μέλη και να έχει εγγραφεί στο μητρώο ενώσεων καταναλωτών τουλάχιστον δύο χρόνια πριν από την άσκηση της αγωγής.

³ Κατά το άρθρο 10, παρ. 9 του Ν. 2251/94.

⁴ Ν. 2251/94, άρθρο 10, παρ. 9 α.

όρο, εντελώς τεχνητά και κατ' απόκλιση των δικαιολογημένων προσδοκιών του καταναλωτή, το χρονικό διάστημα (το έτος), στο οποίο όφειλε να αναφέρεται το επιτόκιο, δημιουργώντας έτσι μία πρόσθετη επιβάρυνση του καταναλωτή-δανειολήπτη, ο οποίος πλέον – όταν το επιτόκιο μιας ημέρας προσδιορίζεται με βάση έτος 360 ημερών – για κάθε ημέρα επιβαρύνεται, με κατά 1,3889% περισσότερο, τόκους, καθώς το επιτόκιο υποδιαιρείται για τον προσδιορισμό του τόκου προς 360 ημέρες, χωρίς αυτή η επιπλέον επιβάρυνση να μπορεί να δικαιολογηθεί».

Για να καταλήξει ο ΑΠ στην παραπάνω επιβάρυνση, προφανώς διαίρεσε τις 365 ημέρες του ημερολογιακού έτους με τις 360 ημέρες του «συμβατικού» έτους: $365:360 = 1,013888$, που ποσοτικοποιημένο ισούται με 1,3888%. Όμως η επιβάρυνση αυτή είναι αυτονόητο ότι δεν είναι ημερήσια, όπως εσφαλμένα αναφέρεται στην απόφαση, αλλά ετήσια. Η ημερήσια επιβάρυνση που προκύπτει είναι μόλις 0,0038%.

Πέρα όμως από αυτό, ο ΑΠ βάσισε την κρίση του και στο γεγονός ότι «το έτος των 365 ημερών ισχύει και εφαρμόζεται σήμερα, κατ' επιταγή της κοινοτικής οδηγίας 98/7/Ε.Κ. που ενσωματώθηκε στο εθνικό μας δίκαιο, με την ΚΥΑ 21-178/13.2.2001 (ΦΕΚ Β 255/8.3.2001) στην καταναλωτική πίστη, με τη στενή έννοια, ρύθμιση που δείχνει τη σημασία που απονέμει και ο κοινοτικός νομοθέτης για τον, κατ' αυτό τον τρόπο, ακριβή προσδιορισμό του επιτοκίου».

Κατόπιν αυτών και ανεξάρτητα από το προαναφερόμενο υπολογιστικό σφάλμα, οι τράπεζες θα πρέπει εφεξής να υπολογίζουν τον τόκο και στα δάνεια στεγαστικής πίστης με βάση το ημερολογιακό έτος των 365 ημερών. Άλλωστε με αυτή τη βάση υπολογίζεται κατ' ανάγκη και ο τόκος υπερημερίας στα δάνεια καταναλωτικής και στεγαστικής πίστης.

Καταγγελία της σύμβασης λόγω παράβασης συμβατικού όρου

Στην κρίση του ΑΠ παραπέμφθηκε επίσης το δικαίωμα της τράπεζας «να καταγγείλει τη σύμβαση και να αναζητήσει το σύνολο του ανεξόφλητου ποσού του δανείου σε περίπτωση παράβασης οποιουδήποτε όρου της σύμβασης, οι οποίοι λογίζονται όλοι ως ουσιώδεις».

Ο ΑΠ, υιοθετώντας την αντίστοιχη κρίση του Εφετείου, αποφάσισε ότι ο όρος αυτός δεν είναι καταχρηστικός, γιατί «δεν επιφυλάσσει στην Τράπεζα το δικαίωμα μονομερούς λύσης της σύμβασης χωρίς ορισμένο και σπουδαίο λόγο, δεδομένου ότι ρητά αναφέρει ως λόγο λύσης της σύμβασης την παράβαση εκ μέρους του οφειλέτη των όρων που συνομολογήθηκαν. Υπάρχει, έτσι, ειδικός και ορισμένος λόγος. Περαιτέρω, όλοι οι όροι της σύμβασης, εφόσον δεν είναι παράνομοι και καταχρηστικοί, είναι και ουσιώδεις, αφού με αυτούς ο καταναλωτής αναλαμβάνει κάποιες συμβατικές

⁵ Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, η ετήσια προθεσμία λήγει μόλις περάσει η αντίστοιχη ημέρα του επόμενου έτους. Συνεπώς η ετήσια προθεσμία έχει διάρκεια 365 ημέρες.

υποχρεώσεις απέναντι στην Τράπεζα, οι οποίες είναι αναγκαίες για τη λειτουργία της σύμβασης και την προσήκουσα εξέλιξη της συμβατικής σχέσης των μερών. Προβλέπεται, έτσι, και ο σπουδαίος λόγος, για την παράβαση του οποίου επιφυλάσσεται στην Τράπεζα το δικαίωμα για μονομερή λύση της σύμβασης».

Μετακύλιση της εισφοράς του Ν. 128/75 στον καταναλωτή

Σύμφωνα με το άρθρο 1, παρ. 3 του Ν. 128/75 «επιβάλλεται εισφορά βαρύνουσα τα πάσης φύσεως εν Ελλάδι λειτουργούντα πιστωτικά ιδρύματα, περιλαμβανομένης και της Τραπεζής της Ελλάδος», την οποία τα πιστωτικά ιδρύματα από της επιβολής της μετακυλύουν στους δανειοδοτούμενους πελάτες τους. Τη μετακύλιση αυτή το Εφετείο είχε κρίνει παράνομη.

Ο ΑΠ αναίρεσε την εν λόγω απόφαση του Εφετείου και αποφάσισε αμετάκλητα ότι νομίμως τα πιστωτικά ιδρύματα μετακυλύουν την εισφορά αυτή στους δανειοδοτούμενους πελάτες τους, για τους παρακάτω λόγους:

α) Δεν προκύπτει από το Ν.128/75 ή από άλλη διάταξη νόμου απαγόρευση μετακύλισης της εισφοράς.

β) Έχοντας υπόψη ότι η εισφορά αυτή αποτελεί έσοδο του Δημοσίου, η σημασία της λέξης «βαρύνουσα» πρέπει να αναζητηθεί στο πλαίσιο της φορολογικής νομοθεσίας. Στο πλαίσιο αυτό «η ρυθμιστική ισχύς του ως άνω νόμου εξαντλείται στον καθορισμό του υπόχρεου έναντι του Δημοσίου, προσώπου στα πλαίσια της έννομης σχέσης που ιδρύεται με τη σχετική διάταξη και αφορά επομένως αποκλειστικά την (κάθετη) σχέση μεταξύ Κράτους και πιστωτικών ιδρυμάτων και όχι την οριζόντια σχέση μεταξύ πιστωτικών ιδρυμάτων και δανειοληπτών».

γ) Σε καθεστώς ελεύθερου προσδιορισμού των επιτοκίων, η θέσπιση απαγόρευσης μετακύλισης της εισφοράς δεν είναι εφικτή, εφόσον αυτή θα μπορούσε να συνυπολογιστεί στο επιτόκιο και έτσι να μετακυλιθεί έμμεσα στο δανειοδοτούμενο.

δ) Μεταγενέστερα του Ν. 128/75 νομοθετήματα⁶, απάλλασαν από την εισφορά συγκεκριμένους δανειολήπτες, με σκοπό την ελάφρυνσή τους, ώστε αν η εισφορά βάρυνε αποκλειστικά τις τράπεζες, τέτοιες απαλλαγές θα ήταν άνευ αντικειμένου.

ε) Η Τράπεζα της Ελλάδος, στο πλαίσιο των ελεγκτικών της αρμοδιοτήτων, ουδέποτε θεώρησε ότι η εν λόγω εισφορά βαρύνει αποκλειστικά τα πιστωτικά ιδρύματα. Υπό καθεστώς δε ελεύθερης διαμόρφωσης των επιτοκίων «η Τράπεζα της Ελλάδος επέβαλε την υποχρέωση για ξεχωριστή αναφορά της σχετικής επιβάρυνσης με τις αποφάσεις της»⁷.

⁶ Π.χ. Ν. 2459/97, άρθρο 8 ή Ν. 3152/03, άρθρο 19, παρ. 4β.

⁷ ΠΔ/ΤΕ 1969/91 και ΠΔ/ΤΕ 2501/02.

Αποδεικτική δύναμη των αποσπασμάτων των βιβλίων

Σύμφωνα με τον κρινόμενο ΓΟΣ, τα αποσπάσματα που εξάγονται από τα βιβλία της τράπεζας και εμφανίζουν το οφειλόμενο υπόλοιπο του δανείου αποτελούν πλήρη απόδειξη της απαίτησης της τράπεζας κατά του οφειλέτη.

Επ' αυτού ο ΑΠ σημείωσε ότι «γίνεται πάγια δεκτό, ότι η συμφωνία μεταξύ Τράπεζας και δανειολήπτη, με την οποία συμφωνείται, ότι το ύψος της οφειλής του τελευταίου προς την πρώτη θα αποδεικνύεται από το «απόσπασμα» των εμπορικών βιβλίων της Τράπεζας είναι έγκυρη και δεν στερεί τον πιστούχο-οφειλέτη του δικαιώματος ανταπόδειξης και τούτο, για το λόγο, ότι η συμφωνία αποκλεισμού του δικαιώματος αμφισβήτησης από μέρος του οφειλέτη, πρέπει να περιέχεται ρητά στο σχετικό συμβατικό όρο και όχι να συνάγεται, σιωπηρά ή εξ αντιδιαστολής από τα συμφραζόμενα. Ο ερευνώμενος ΓΟΣ δεν συγκαταλέγεται στις αυτοδίκαια καταχρηστικές ρήτρες του άρθρου 2 παρ. 7 του Ν. 2251/94 δεδομένου ότι α) δεν αντιστρέφεται το βάρος απόδειξης, αφού η απόδειξη της οφειλής συντελείται από την Τράπεζα, η οποία εκπληρώνει το σχετικό δικονομικό βάρος (πρβλ. άρθρα 338 παρ. 1 ΚΠολΔ) με τη χρήση και προσκομιδή ως αποδεικτικού μέσου του αποσπάσματος από τα εμπορικά βιβλία της, το οποίο (απόσπασμα) αντλεί την αποδεικτική του δύναμη από τον ως άνω ΓΟΣ, και β) δεν αποκλείεται ρητά το δικαίωμα ανταπόδειξης από μέρος του δανειολήπτη, οπότε θα εισαγόταν πράγματι ανεπίτρεπτος περιορισμός των αποδεικτικών

μέσων του. Η δυνατότητα δε αυτή ανταπόδειξης, από μέρος του δανειολήπτη ενισχύεται σημαντικά ενόψει και της διάταξης του άρθρου 47 παρ. 3 του Ν. 2873/2000, σύμφωνα με την οποία “Οι τράπεζες και τα λοιπά πιστωτικά ιδρύματα, υποχρεούνται εντός προθεσμίας τριών (3) μηνών, από την υποβολή της σχετικής αιτήσεως, να χορηγούν στον αιτούντα δανειολήπτη αντίγραφο του φακέλου του δανείου του και λεπτομερή κατάσταση, περιέχουσα όλες τις επί μέρους χρεωπιστωτικές πράξεις και σημειώσεις και την εν γένει εξέλιξη του χρέους του”.

Κατόπιν αυτών, ο ΑΠ αποφάσισε ότι τέτοιοι συμβατικοί όροι, που αποτελούν δικονομικές συμφωνίες, δεν διαταράσσουν την ισορροπία των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων και συνεπώς δεν είναι καταχρηστικοί.

Πρόκειται για ορθή απόφαση, προς περαιτέρω επίρρωση της οποίας θα μπορούσε ακόμη να σημειωθεί ότι ο καταναλωτής-δανειολήπτης λαμβάνει αποσπάσματα από τα βιβλία της τράπεζάς του σε τακτά χρονικά διαστήματα (συνήθως αντίστοιχα της περιοδικότητας των δόσεων που καταβάλλει) σε όλη τη διάρκεια του δανείου. Του παρέχονται έτσι επαναλαμβανόμενες ευκαιρίες να ελέγχει την ορθότητα του περιεχομένου τους, ώστε αν όλες παρέλθουν άπρακτες, το ερώτημα που πρέπει να τεθεί είναι αν ο συγκεκριμένος καταναλωτής ανήκει πράγματι στην προστατευτέα κατηγορία των, συνήθως απρόσεκτων ως προς την ενημέρωση, αλλά εχόντων τη μέση αντίληψη κατά το σχηματισμό της δικαιοπρακτικής τους απόφασης, καταναλωτών.

Αποζημίωση πρόωρης εξόφλησης του δανείου

Πρόκειται για το σημείο της απόφασης, στο οποίο επικεντρώθηκε η σχετική δημοσιογραφική έρευνα και για το οποίο διατυπώθηκε ένα πλήθος απόψεων, κάποιες φορές αντιφατικών.

Ο ΓΟΣ που κρίθηκε, προέβλεπε ότι ο δανειολήπτης μπορούσε να εξοφλήσει πρόωρα, μερικά ή ολικά, το δάνειο, καταβάλλοντας στην τράπεζα αποζημίωση ίση με το 2,5% του κεφαλαίου που θα κατέβαλε πρόωρα, εάν η προεξόφληση γινόταν μετά τον πρώτο χρόνο της διάρκειας του δανείου και το επιτόκιο που είχε επιλεγεί ήταν κυμαινόμενο.

Ο ΑΠ κρίνοντας το συγκεκριμένο ΓΟΣ ξεκίνησε τις σκέψεις του από το γεγονός ότι «*οι συμβάσεις στεγαστικών δανείων είναι διαρκείς συμβάσεις με συγκεκριμένη ημερομηνία λήξης*», είναι δηλαδή συμβάσεις ορισμένου χρόνου.

Παρά ταύτα, συνήθως οι τράπεζες παρέχουν στους δανειολήπτες-πελάτες τους το δικαίωμα της πρόωρης εξόφλησης, δηλαδή το δικαίωμα να τροποποιήσουν μονομερώς οι ίδιοι τη δανειακή σύμβαση, όσον αφορά στον τρόπο εξόφλησης (στην περίπτωση της μερικής πρόωρης εξόφλησης) ή και στη διάρκεια (στην περίπτωση της ολικής πρόωρης εξόφλησης).

Προκύπτει συνεπώς, σύμφωνα με τον ΑΠ, ότι «*η πρόωρη εξόφληση είναι δικαίωμα του δανειολήπτη το οποίο αυτός ασκεί, προκειμένου να αποδεσμευτεί από τη διαρκή του σχέση. Προϋπόθεση είναι να γίνει αυτό αζημίως για την τράπεζα. Η τράπεζα ζημιώνεται από την πρόωρη εξόφληση και δικαίως αξιώνει αποκατάσταση της ζημίας της, από το δανειολήπτη. Ωστόσο δεν λαμβάνει κάποιο αντίτιμο-αντιπαροχή από το δανειολήπτη, αφού η πρόωρη εξόφληση δεν αποτελεί παροχή της τράπεζας. Αποτελεί η πρόωρη εξόφληση άσκηση δικαιώματος του δανειολήπτη, ο οποίος υποχρεούται να εξισορροπήσει την προκαλούμενη ζημία. Η ζημία που θα αποκαταθεί υπολογίζεται βάσει του κόστους χρήματος της τράπεζας, του περιθωρίου κέρδους της, του κέρδους από την επανατοποθέτηση του ποσού, αλλά και κάθε κέρδους, που έχει η τράπεζα από την πρόωρη εξόφληση*».

Όμως η ζημία και η εντεύθεν αποζημίωση, σύμφωνα με τα κριτήρια της καταχρηστικότητας (βλ. παραπάνω), πρέπει να διατυπώνονται στους ΓΟΣ με σαφήνεια και κατά τρόπο κατανοητό.

«*Η διαφάνεια και σαφήνεια πρέπει να υπάρχει τόσο ως προς την αιτία της παροχής, όσο και ως προς το περιεχόμενό της. Η διαφάνεια αφορά στη σαφή και κατανοητή διατύπωση, στην αρχή του ορισμένου ή οριστού περιεχομένου και στην αρχή της προβλεψιμότητας της ύπαρξης των όρων. Με αυτή την έννοια πρέπει να προκύπτει από το ΓΟΣ ο λόγος της υποχρέωσης του δανειολήπτη, το τελικό ύψος της επιβάρυνσής του, αλλά και τα κριτήρια από τα οποία προκύπτει και υπολογίζεται η επιβάρυνση αυτή*».

Σαφώς λοιπόν ο ΑΠ έκρινε αμετάκλητα ότι σε περίπτωση πρόωρης αποπληρωμής δανείου προκύπτει ζημία της τράπεζας, η οποία πρέπει να αποκατασταθεί με την καταβολή αποζημίωσης. Προϋπόθεση δε για το νόμιμο της εκ μέρους της τράπεζας απαίτησης της καταβολής αυτής της αποζημίωσης είναι η σαφής, ορισμένη και κατανοητή περιγραφή της στους ΓΟΣ.

Ειδικά όμως στις περιπτώσεις που το επιτόκιο της δανειακής σύμβασης είναι κυμαινόμενο και συνεπώς ακολουθεί τις διακυμάνσεις των συνθηκών της αγοράς, ο ΑΠ διατύπωσε την άποψη ότι η αποζημίωση «δεν δικαιολογείται ή δικαιολογείται μόνο αν επικαλεστεί η Τράπεζα αδυναμία της να επανατοποθετήσει το επιστρεφόμενο κεφάλαιο στην αγορά».

Αλλά και πέραν αυτού, στην περίπτωση του κυμαινόμενου επιτοκίου, ενώ ο δανειολήπτης αντιλαμβάνεται και αναμένει ότι ο τόκος που θα καλείται να καταβάλει «θα κυμαίνεται αυξητικά ή πτωτικά βάσει των συνθηκών της αγοράς», δεν συμβαίνει το ίδιο και με τον τρόπο υπολογισμού της αποζημίωσης της τράπεζας σε περίπτωση πρόωρης εξόφλησης, εφόσον αυτή υπολογίζεται σε κάθε περίπτωση με σταθερό συντελεστή 2,5%. Έτσι είναι ενδεχόμενο, σε περίπτωση (περαιτέρω) μείωσης των επιτοκίων, το ποσό της αποζημίωσης, που ο δανειολήπτης θα κληθεί να καταβάλει, να είναι μεγαλύτερο από τον τόκο που θα κατέβαλε, εάν η σύμβαση εξελισσόταν κανονικά.

Κατόπιν αυτών ο ΑΠ αποφάσισε ότι «ο κρινόμενος ΓΟΣ με τη συγκεκριμένη διατύπωση προσβάλει την αρχή της διαφάνειας, που διαπνέει το δίκαιο προστασίας του καταναλωτή και διαταράσσει ουσσιωδώς την ισορροπία μεταξύ των συμβαλλομένων. Δεν διευκρινίζει στον καταναλωτή για ποιο λόγο καταβάλει τη συγκεκριμένη και σε αυτό το ύψος παροχή στην τράπεζα, τροποποιεί την παροχή του δανειολήπτη από κυμαινόμενο επιτόκιο σε σταθερό και ανατρέπει την προσδοκία του πώς θα εξισορροπήσει τις ζημιές της τράπεζας, χωρίς να έχει την υποχρέωση απόδοσης σε αυτήν ευκαιριακού κέρδους».

Κατόπιν όλων αυτών μένει μόνο να διευκρινίσουμε πότε μπορεί το ύψος της οφειλόμενης αποζημίωσης να θεωρηθεί ανεκτά ορισμένο στους ΓΟΣ.

Ο ΑΠ σχετικά σημείωσε ότι στην περίπτωση του συγκεκριμένου υπό κρίση ΓΟΣ «δεν υπάρχει σαφήνεια ούτε ως προς το περιεχόμενο της επιβάρυνσης, αφού στην περίπτωση της πρόωρης εξόφλησης με την πρόσθετη επιβάρυνση ο δανειολήπτης δεν γνωρίζει επί ποιου ποσού θα υπολογίζει το επιτόκιο της πρόσθετης επιβάρυνσης (2,5% επί αγνώστου, πρόωρα εξοφλούμενου ποσού, που κατά τη σύναψη της σύμβασης δεν γνωρίζει, ούτε αν, αλλά ούτε και σε ποιο ύψος θα προκύψει). Πράγματι γνωρίζει, πως η επιβάρυνση είναι 2,5% και είναι σαφές το ύψος αυτό, αλλά ο απλός αριθμητικός υπολογισμός δεν είναι δυνατός, παρά μόνο όταν προκύψει η πρόωρη εξόφληση και το συγκεκριμένο πρόωρα επιστρεφόμενο ποσό».

Ο ΑΠ στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν έλαβε υπόψη του, ότι η σύμβαση δανείου δεν είναι στατική και ότι κατά τη διάρκεια της το ύψος του ποσού, που κάθε φορά οφείλεται, διαφοροποιείται συνεχώς. Δεν έλαβε επίσης υπόψη ότι, εφόσον η ζημία της τράπεζας από την πρόωρη αποπληρωμή είναι κατά κύριο λόγο επιτοκιακή, αντίστοιχα επιτοκιακό χαρακτήρα πρέπει να έχει και ο τρόπος υπολογισμού της αποζημίωσης. Συνεπώς, εφόσον το επιτόκιο εκφράζεται κατά τρόπο απόλυτα ορισμένο, με ποσοστό που εφαρμόζεται στο εκάστοτε υπόλοιπο οφειλόμενο κεφάλαιο, έτσι πρέπει να γίνει δεκτό και ότι ο προσδιορισμός της αποζημίωσης με ποσοστό, το οποίο θα εφαρμοστεί στο κεφάλαιο που ο δανειολήπτης θα επιλέξει να εξοφλήσει πρόωρα, είναι επίσης απόλυτα ορισμένος. Άλλωστε ο δανειολήπτης πληροφορείται από την τράπεζα το εκάστοτε ύψος του υπολοίπου της οφειλής του, μέσω των αποσπασμάτων από τα βιβλία της τράπεζας, που τακτικά λαμβάνει (βλ. παραπάνω), ώστε μπορεί σε κάθε χρονικό σημείο της διάρκειας του δανείου, να υπολογίσει το ύψος της αποζημίωσης, που θα κληθεί να καταβάλει σε περίπτωση πρόωρης αποπληρωμής.

Κατ' ακολουθία των προαναφερθέντων και κατ' ανάλογη εφαρμογή και στην περίπτωση αυτή της ΕΝΠΘ⁸ 178/19.07.04 για τους παράγοντες διακύμανσης των κυμαινόμενων επιτοκίων, θα πρέπει επίσης να γίνει δεκτό ότι επαρκώς ορισμένος θα είναι ο τρόπος υπολογισμού της αποζημίωσης, εάν αυτός γίνεται με παραπομπή σε δείκτες επιτοκιακού χαρα-

κτήρα, όπως π.χ. το Παρεμβατικό Επιτόκιο Κύριας Αναχρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, το Euribor ή ακόμη και οι αποδόσεις ευρέως γνωστών ομολόγων.

Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης

Σύμφωνα με το Ν. 2251/94 για την προστασία των καταναλωτών, οι ενώσεις καταναλωτών μπορούν να ζητήσουν με συλλογική αγωγή και αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης. Το ύψος της αποζημίωσης αυτής καθορίζεται από το Δικαστήριο, λαμβανομένων υπόψη της έντασης της προσβολής από την καταχρηστική συμπεριφορά και το μέγεθος της επιχείρησης του εναγόμενου προμηθευτή⁹.

Αρμόδια Δικαστήρια για τον προσδιορισμό του ύψους της αποζημίωσης αυτής, όπως επιβεβαιώθηκε από τον ΑΠ, είναι τα Δικαστήρια της ουσίας (Πρωτοδικεία και Εφετεία) και η κρίση τους αυτή «δεν υπόκειται στον έλεγχο του ΑΠ, γιατί ανάγεται στην εκτίμηση των πραγμάτων». Όμως, εάν αυτή η εκτίμηση των πραγμάτων δεν στηρίζεται σε σαφείς και επαρκείς αιτιολογίες, ο ΑΠ μπορεί να αναιρέσει τη σχετική επί της ουσίας απόφαση και να παραπέμψει το θέμα και πάλι στο Εφετείο.

Κατά τον ΑΠ εξάλλου, δεν υπάρχουν σαφείς και επαρκείς αιτιολογίες, εάν δεν προκύπτει ότι για τον προσδιορισμό του μεγέ-

⁸ Επιτροπή Νομισματικών και Πιστωτικών Θεμάτων της Τράπεζας της Ελλάδος.

⁹ Ν. 2251/94, άρθρο 10, παρ. 9β.

θους της παραβατικής επιχείρησης (που είναι ο ένας από τους δύο παράγοντες προσδιορισμού του ύψους της αποζημίωσης), λήφθηκε υπόψη, στη συγκεκριμένη περίπτωση της τράπεζας, ο ετήσιος κύκλος εργασιών της, όπως προκύπτει από το σύνολο των χορηγήσεων της και το επ' αυτού ποσοστό των συγκεκριμένων χορηγήσεων, τα κέρδη της, οι καταθέσεις και τα ίδια κεφάλαιά της, ο αριθμός των καταστημάτων της και ο αριθμός των υπαλλήλων που απασχολεί.

Πρόκειται αναμφίβολα για μία λεπτομερή αναφορά στα στοιχεία που τα Δικαστήρια της ουσίας πρέπει να λαμβάνουν υπόψη, για να προσδιορίζουν το μέγεθος της Τράπεζας-παραβάτη. Δυστυχώς όμως ο ΑΠ παρέλειψε να είναι όμοια σαφής και λεπτομερειακός και όσον αφορά στον προσδιορισμό και του άλλου παράγοντα για τον καθορισμό του ύψους της αποζημίωσης: της έντασης της προσβολής. Επ' αυτού ουδεμία αναφορά γίνεται στη σχολιαζόμενη απόφαση. Όμως κριτήρια πρέπει να υπάρχουν και στην περίπτωση αυτή, που κατ' ανάλογη εφαρμογή των προαναφερθέντων πρέπει να είναι το ποσοστό των δανειοληπτών στεγαστικών δανείων που εξοφλεί πρόωρα και από αυτό, το ποσοστό αυτών που στη στιγμή της πρόωρης εξόφλησης το επιτόκιο της σύμβασής τους ήταν κυμαινόμενο, όπως και η σχέση επιστρεφόμενων πρόωρα κεφαλαίων σε σχέση με το σύνολο των απασχολούμενων κεφαλαίων.

Από την παραπάνω αποτύπωση της απόφασης του ΑΠ προκύπτει ότι, παρά τις όποιες παραδρομές ή παραλείψεις της, επιλύθηκε μία σειρά αμφισβητήσεων μεταξύ ενώσεων

καταναλωτών και πιστωτικών ιδρυμάτων, που αποτελούσαν σημεία τριβής, αλλά και εφελτάρια επιθέσεων κατά του τραπεζικού συστήματος της χώρας. Ξεφεύγοντας όμως από τη λογική των νικητών και ηττημένων, που κυριάρχησε κατά την παρουσίαση της απόφασης στον Τύπο, μπορούμε συμπερασματικά να σημειώσουμε ότι σύμφωνα και με αυτή την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, η σαφής και κατανοητή αποτύπωση των δανειακών και πιστωτικών συμβάσεων και ιδίως των εξ αυτών χρεώσεων είναι αναγκαία, αλλά και σε μεγάλο βαθμό ικανή συνθήκη, για την προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών.

Από την άλλη μεριά όμως, θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι είναι πλέον καιρός να αρχίσουμε να απομακρυνόμαστε από το πρότυπο του «συνήθως απρόσεκτου ως προς την ενημέρωσή του» καταναλωτή. Άλλωστε ο σχετικός νόμος έχει πλέον ηλικία 10 ετών, ενώ για πάνω από τα μισά από αυτά, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας με ιδιαίτερη έμφαση προβάλλουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζει και τη δραστηριότητα των φορέων που ασχολήθηκαν και ασχολούνται με την προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών.

Πρόκειται αναμφίβολα για μια εκπαίδευση, της οποίας τα αποτελέσματα δεν είναι δυνατόν να μη λαμβάνονται πλέον υπόψη κατά τη στάθμιση των συμφερόντων και των προσδοκιών και των δύο συμβαλλομένων. Άλλωστε, τυχόν παραδοχή ότι η μακρά αυτή διαδικασία δεν επέφερε αποτελέσματα, θα οδηγούσε στο οδυνηρό συμπέρασμα ότι η απροσεξία κατατείνει πλέον σε αδιαφορία.